

Çaha Ömer, *Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2017), 500 s.

Hazırlayan

 CEREN AVCİL^a

Geliş Tarihi: 23.03.2020 | Kabul Tarihi: 18.04.2020

Savaş Yayınevi’nden çıkan *Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum* adlı çalışma, Prof. Dr. Ömer Çaha’nın “Sivil Kadın: Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın” adlı doktora tezinin günümüze dek meydana gelen olaylar ve gelişmeler çerçevesinde güncellenmesi ile okurlara sunulmuştur. Kitap, Osmanlı dönemi kadın hareketlerinden başlayarak günümüze kadar meydana gelen değişimleri ele almaktadır. Her dönemin kendi koşulları çerçevesinde kadın hareketinin değişim ve dönüşüm şekli olmakla birlikte özellikle 1980’li yıllardan itibaren kadın konusunun gündemde sürekli yerini alması konuya yönelik çalışmaların önünü de açmıştır. Kitabın arka



^a Serhat Kalkınma Ajansı, Ağrı Yatırım Destek Ofisi
cerenkurga@hotmail.com

kapağında da belirtildiği gibi kadın hareketleri Türkiye ve Batı'da "eril" sivil toplum anlayışına "feminen" bir karakterin nasıl kazandırıldığı resmedilmektedir.

2017 yılında toplam 500 sayfa olarak basılan kitap 10 bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde modern siyasal düşüncede sivil toplum ve kadına verilen görev ve roller üzerinde durulmaktadır. Sivil toplum ile devlet arasındaki ilişkinin sözleşmecî teorisyenler (Thomas Hobbes, John Locke, J.J. Rousseau) ve bunlar dışındaki teorisyenler (Hegel, Marx) çerçevesinde ele alındığı bölümde sivil toplumun tanımına göre kadının kamusal alanda yer alıp almayacağı irdelenmiştir.

İkinci bölüm Feminizm ve Kadınların Sivil Toplumu başlığını taşımaktadır. Bölümde feministlerin sivil toplum kavramına bakış açılarına yönelik görüşlerine yer verilmektedir. Kadına biçilen geleneksel rollerin reddedildiği bu bölümde eşitlik politikaları, farklılık politikaları ve kamusal otonomi politikalarına yer verilmektedir. Söz konusu politikalar feministler tarafından kadının kamusal alandaki varlığını güçlendirme, kadınlar arasındaki farklılıkları meşru gösterme zemininde birbirini tamamlar niteliktedir.

Üçüncü bölümde Osmanlı döneminde kadın hareketlerinin mevcut durumuna yer verilmektedir. 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı modernleşme süreci ile birlikte kadın konusu daha çok gündeme gelmiştir. Modernleşme süreci ile birlikte geleneksel sivil toplum anlayışı da değişikliğe uğrayarak muhalif kimlik kazanma eğilimine girmiştir. Bu noktada geleneksel Müslüman toplumlarda kadın-erkek arasında keskin bir biçimde ayrılan alanlar değişmeye başlamış, süreç Tanzimat ve Islahat Fermanları ile birlikte Batı tipi modernleşmenin yolunu açmıştır. İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı kadın hareketinin nitelik olarak da dönüşmeye başladığının vurgulandığı bölümde, kadınların örgütlenmeye başlaması ile bir "yerli feminizm" in doğuşuna işaret edilmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde Cumhuriyetin ilan edilmesi ile kadın konusunda gerçekleştirilen reformlar ve modernleşme

sürecinde kadının rollerine değinilmektedir. Osmanlı döneminde gelişmeye başlayan kadın harekete Cumhuriyet döneminde daha radikal bir boyut kazanmıştır. Atatürk'ün kadının toplumun yarısı olarak görmesi ve kalkınmanın önemli bir parçası olarak görmesi kuşkusuz kadınlara yönelik gerçekleştirilecek reformlar için de olumlu bir hava yaratmıştır. Nitekim Medeni Kanun'un kabul edilmesi, kadınlara seçme-seçilme hakkının tanınması vb. Cumhuriyet döneminin önemli kazanımları olarak değerlendirilmektedir.

Beşinci bölümde Türkiye'de feministlerin söylem ve politikalarına yer verilmektedir. 1980 sonrası dönemde Türkiye'de sivil toplum kavramının içeriği ciddi anlamda değişmeye başlamıştır. Önceki dönemlerde dile getirilen millî kimlik, modernleşme söylemleri yerini kadın hakları, çevre sorunları, farklılıklar vb. söylemlere bırakmış, sivil toplumun otonom olmasına dair baskın görüşler dile getirilmiştir. Dönemin en önemli gelişmesi feminist hareketin ortaya çıkmasıdır. Yazar'ın daha önceki dönemlerde "yerli feminizm" olarak adlandırılan hareket bu dönemde "sivil feminizm" olarak adlandırılmaktadır. Kadınlık, erkeklik, aile, devlet vb. kavramlara küresel düzeyde farklı söylemler geliştiren feminizm hareketinin Türkiye'de gelişim süreci "gizil hazırlık" dönemi, "uyanış" dönemi, "meşruluk arayışı" dönemi ve "bir harekete dönüşme" dönemi olarak 4'e ayrılmaktadır. 1980'lerin sonlarına doğru farklı feminizm türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Eşitlikçi feministler, radikal feministler ve sosyalist feministler olarak ayrılan feminist hareket söylemleri ile birbirinden ayrılmaktadır. Eşitlikçi feminizm, kadın eşitliği ve özgürlüğünü vurgularken radikal feminizm farklılık ve reddetme politikalarını savunmaktadır. Sosyalist feministler ise "Özel olan politiktir." söylemi üzerinden kadının özel alan-kamusal alan arasındaki varlığını sorgulamaktadırlar. Özel alanın kadının ikincil konumunu pekiştiren bir unsur olduğunu savunan sosyalist feministler, kadın ezilmişliğin temel sebebinin kapitalizm olduğunu vurgularlar. Temelde tüm feminist söylemler kadının arka planda kalma

durumunu ve bunun nedenlerini sorgulamaktadırlar.

Kitabın altıncı bölümünde sokak feminizmine yer verilmektedir. Feminist hareketin eyleme dönüşme sürecinin anlatıldığı bölümde sokak gösterileri, mitingler, imza kampanyaları hareketin temel özelliklerindedir. Özellikle şiddete karşı mücadelede birleşen kadınlar 1987’de CEDAW’ın Türkiye’de imzalanmasına yönelik yoğun eylemler gerçekleştirmişlerdir. Burada hareketin Türkiye’de belli kesimler tarafından tepki gördüğünü söylemek gerekir. Feministler bu dönemde sol kesim ve İslami kesimden tepki toplamıştır. Feminizmin solun örgütlü gücünü parçaladığı, suni bir hareket olduğu, 12 Eylül 1980’de yönetimi devralan kesimlerin yerini tutacağı, emekçi kadınların yanında yer almadığı, tüm kadınların “kadın” olarak kategorize edilerek sosyo-ekonomik düzeylerin dikkate alınmadığı sol kesim tarafından feminizme yöneltilen eleştirilerdir. İslami kesim ise kadının konumu ve rolü üzerinde yeni tartışmaları açmışlardır.

Yedinci bölümde feminist hareketin sokaklardan kurumlaşmaya doğru gidiş süreci ele alınmaktadır. 1980’li yıllardan itibaren sokak hareketleri başta olmak üzere toplumsal meşruiyeti kazanmaya çalışan feminizm, 1990’lı yıllarda kurumlaşma sürecine evrilmiştir. Bu dönemde geleneksel örgütlenme biçimine karşı çıkan feministler, tek merkezli olmayan, yerel ve ulusal düzeyde kurumlar şeklinde örgütlenmişlerdir. *Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi*, *Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı*, *Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KA-DER)*, *Uçan Süpürge*, *Kadın Merkezi (KA-MER)*, *Van Kadınlar Derneği (VAKAD)* bu dönemde kurulan önemli kurumlardır. Yazar bölümün ilerleyen kısmında feminizmin akademi dünyasındaki konumuna ilişkin değerlendirmeler yapmaktadır. Akademi modernleşmeci ve feminist yaklaşım olmak üzere iki tür ayrışma mevcuttur. Modernleşmeci yaklaşım kadınların eğitimi, istihdamı, erkeklerle olan ilişkileri vb. konulara odaklanırken feminist yaklaşım iktidardan gelen merkezi akademik bilginin sorgulanması gerektiğini savunur.

Kitabın sekizinci bölümünde İslami kadın hareketi üzerinde durulmaktadır. İslami kadın hareketinin feminist hareketten çok daha karmaşık bir yerde durduğuna vurgu yapan yazar, 1950'li yıllarda çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte İslami havanın kadınların kamusal alana girişlerini kolaylaştırdığını ifade etmektedir. 1980'lerden itibaren ise İslami kesimlerin kadın konusuna yönelik ilgisi çok daha fazla artmıştır. İslami kesimler tarafından başörtüsü kamusal alana girişin bir aracı haline gelmiştir. Bu dönemde İslami kesimden kadınlar geleneksel kadınlık rollerini sorgulamış, "politik bacı" kavramında somutlaşan bir "kadın" imgesi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte İslami kadın hareketi kurumlaşma süreci feminist harekette olduğu gibi önce sokakta sonrasında da kurumlaşma sürecine girmiştir. *Hanımlar İlim ve Kültür Derneği*, *Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı*, *Hazar Eğitim*, *Kültür ve Dayanışma Derneği*, *Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği*, *Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği*, *İmam Hatip liseleri Mezunları Derneği*, *Kadın ve Demokrasi Derneği*, *Başkent Kadın Platformu* İslami kadın hareketinin kurumlaşma sürecinde ortaya çıkmıştır. Yazar bölümün sonunda İslami feminizm kavramının Türkiye'deki karşılığını ele alır. İslami feministlerin temelde Kur'an'ın yorumlanması konusunda itirazları olduğunu ifade eder. Buna göre Kur'an'ın geçmiş dönemdeki koşullar baz alınarak bugün aynı koşullar varmış gibi yorumlanması kadının ikincil konumunu güçlendiren bir İslami geleneği ortaya çıkarmaktadır. Oysa Kur'an'ın evrensel olduğu varsayımıyla hareket edilirse günün koşullarına göre Kur'an'ı yeniden yorumlamak mümkündür. Türkiye'de İslami kesimin İslami feminizme mesafeli olduğunu ifade eden yazar, bunun sebebinin feminizmin sınırsız cinsel özgürlük, erkek düşmanlığı ve aileye saldırı vb. algılar ile eş görülmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Dokuzuncu bölümde Kürt kadın hareketine yer verilmektedir. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de feminist hareket içinde Kürt kadınları ayrılarak "cinsiyet" ve "ırk" temelli politikalar ile Kürt feminizmi olarak adlandırılabilir hareketini

temelini oluşturmuşlardır. Özcü kimlik yaklaşımlarını reddeden hareket, daha çok çıkardıkları dergiler ile etkili olmaya çalışmışlardır. Yazar, Kürt kadın hareketinin niteliği itibariyle üçüncü dalga kadın hareketi içinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Üçüncü dalga kadın hareketinin esasında kadınların hemcinsleriyle bir hesaplaşma ve kadınların tarihi ve sosyolojik bağlamda ele alınmalarının görmezden gelinmesine karşı olarak ortaya çıkışına vurgu yapılır. Bu noktada Kürt kadın hareketi de Türk feministler ile ayrılmaktadır. Kürt kadın hareketi geleneksel ataerkil değerleri eleştirmekle birlikte kadınları etnik bir ulusun parçası olduğu tezini savunarak “çifte kimlik”li kadın imajını oluşturmuşlardır.

Kitabın son bölümünde Türkiye’de kadın hareketi ve sivil toplum üzerine değerlendirilmeler yapılmaktadır. Batı’da kadın hareketinin başlangıcı ile Türkiye’de başlangıcı karşılaştıran yazar, Batı’da çeşitli sosyal gruplar tarafından yürütülen sürecin Türkiye’de devlet aygıtı ile birlikte geliştiğini ifade eder. Osmanlı Dönemi’nde oluşan “yerli feminizm” , 1980’lerden itibaren yerini “sivil feminizm”e bırakmıştır. Yazar Türk feminizminin ayırt edici özelliklerini sıralayarak 1980 ve sonrası dönemin kadın hareketi içi bir dönüm noktası olduğunu ayrıca vurgulamaktadır. 1980 sonrasında feminist hareket ile birlikte İslami kesim ve etnik hareketler çerçevesinde kadınlar da hareketin güçlenmesinin önünü açmışlardır.

Kitap, Türkiye’de sivil toplum ve kadın hareketinin gelişim süreci, dinamikleri ve dönüşümüne dair bilgileri akıcı bir şekilde ele alan başucu kitabı niteliği taşımaktadır.